

DUVAR: DEVRİM Mİ, GERİ DÖNÜŞ MÜ?* **

Makaleler (Tema)

Fulya Atacan***

ISSN: 2148-970X DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2014.1.5668>

Özet

Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan isyan sürecine odaklanan bu yazıda isyanın kontrol edilme biçimi ele alınmıştır. Her düzeyde keskin iktidar mücadelelerinin yaşandığı bu süreci tüm yönleriyle analiz edebilmek için henüz erken ancak Mübarek dönemi iktidar bloğunun ordu ve güvenlik aygıtı üzerinden isyanı denetleme çabası, bugünü anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle 2011'den 2014'e yaşanan değişimi özetleyerek, isyan eden toplumsal aktörler üzerinde değil, isyanın kontrol altına alınmasında belirleyici rol oynayan ordu ve güvenlik aygıtı üzerinde duracağım. Doğal olarak bu, isyan eden toplumsal aktörlerin önemsiz olduğu anlamına gelmez.

Anahtar terimler: Mısır, Arap Baharı, güvenlik, isyanın denetlenmesi

THE WALL: REVOLUTION OR RETURN TO THE OLD SYSTEM?

Abstract

In this article I take issue with the way Egyptian uprising, which started on 25 January 2011, has been controlled by the power bloc. It is yet too early to analyze this process—which contains severe power struggles at all levels of socio-political life—in detail but the attempts of the old power block to contain the uprising *via* the security sector in general and the military in particular, is important to understand the current situation. That is why I examine the political change in Egypt between 2011 and 2014 and then concentrate on the army and the police, and not the socio-political actors which instigated the uprising. Naturally this does not mean that these actors are not important.

Key terms: Egypt, Arab Spring, security, containing uprising

---

* Bu makalenin yazılmasında TÜBİTAK tarafından 2219- Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı çerçevesinde 2011-2012 yıllarında 10 ay süreyle Kahire'de kullanılmak üzere verilen araştırma bursunun olanaklarından yararlanılmıştır.

** Makalenin Geliş Tarihi: 03.03.2014. Kabul Ediliş Tarihi: 29.04.2014

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. atacan@yildiz.edu.tr

1946'da Kahire'de İngiliz ordusunun Mısır ve Sudan'dan çekilmesini isteyen göstericilerin protestosu şiddetle bastırıldı. Bu olaydan sonra İsmailia Meydanı halk arasında Tahrir (kurtuluş/özürlük) Meydanı olarak anılmaya başlandı ve Nasır döneminde meydana resmen bu ad verildi. Tahrir Meydanı Mısır'daki tüm önemli toplumsal, siyasal olaylarda protestoların merkezi oldu. 1972'de toplumsal, siyasal yapıda reform talep eden öğrenci eylemleri, 2001-2002'de İkinci İntifada'ya destek eylemleri, 2003'de ABD'nin Irak'ı işgali, 2005 ve 2006'da yoğunlaşan Hüsnü Mübarek yönetimine karşı yasal, siyasal reform talep eden gösteriler bu meydanda yapıldı ya da yapılmaya çalışıldı. 25 Ocak 2011'de başlayan isyanla birlikte Tahrir bir kez daha günlük yaşamda “devrim”in merkezi olarak tanımlandı ve üretildi.

18 günlük direniş sürecinde meydan farklı sınıflardan, dinlerden insanların birbiriyle yüz yüze geldiği, Mübarek yönetimine karşı direndiği, dayanıştığı bir alan haline geldi. Göstericilerin pek çoğu ilk kez kendini “eyleyen” olarak tanımladı ve müthiş bir özgüven kazandı. Yüz yüze konuşarak, tartışarak yaratılan dayanışma alanı Hüsnü Mübarek'in devlet başkanlığından ayrılmasından sonra da “düzenin devrilmesini” isteyen grupların/kişilerin taleplerini dile getirdiği, yeniden tanımlanan biçimiyle direnişin Kahire'deki merkezi olmaya devam etti. İsyancıların taleplerinde kararlı olduğunun göstergesi olarak da Tahrir, pek çok kez göstericiler tarafından işgal edildi ve her seferinde ordu tarafından güç kullanılarak dağıtıldı.

25 Ocak isyanının hemen başında ABD yönetiminin dile getirdiği “düzen içinde geçiş” kavramıyla özetlenen politika, dipten gelen bu isyanı kontrol etmeye/bastırmaya yönelikti ve bu politikanın uygulayıcısı orduydü. 11 Şubat 2011'de Mübarek'in devlet başkanlığından ayrılmasından iki gün sonra Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi, yönetime el koyarak anayasayı askıya aldı, parlamentoyu feshetti ve askeri yönetim denetiminde bir geçiş süreci yaşanmaya başlandı. Askerî yönetim, değişim taleplerini budayarak, toplumsal hareketleri kontrol altına almaya çalışarak süreci istediği doğrultuda *yönetmeye* çalışırken farklı toplumsal hareketler de kitleleri mobilize ederek mevcut yapıyı dönüştürmeye çalıştı. Doğal olarak bu durum, her düzeyde farklı biçimlerde çok keskin iktidar mücadelelerinin yaşandığı son derece karmaşık bir süreci ifade ediyordu.

İsyanın kontrol altına alınmasında dönüm noktalarından biri, 19 Kasım 2011'de çoğunluğunu 25 Ocak isyanında ölenlerin yakınlarının oluşturduğu küçük grubun çadırlarının Merkezi Güvenlik Güçleri tarafından yakılması ve şiddet kullanarak dağıtılması üzerine başlayan ikinci isyan dalgasıdır. Tahrir Meydanı bir kez daha göstericiler tarafından işgal

edildi ve hem meydana hem de civarında güvenlik güçleri ile göstericiler arasında kanlı çatışmalar aylarca devam etti. Meydan'ın kontrolü zaman zaman göstericilerden güvenlik güçlerine geçti (Atacan, 2012).¹

Muhammed Mahmud caddesinde yoğunlaşan çatışmaları kontrol altına almak, göstericilerin Parlamento'ya, İçişleri Bakanlığı'na yürümelerini engellemek üzere 17 Aralık 2011'den itibaren ordu, meydana açılan yollara taş bloklarla duvar örmeye başladı. Şubat 2012'ye kadar Muhammed Mahmud, Kasr al-Ayni, Şeyh Rihan, Yusuf al-Gundi, Fahmi, Mansur, El-Falaki, Nubar caddelerine toplam sekiz duvar inşa etti (Trew, 2012). Göstericilerin meydana giriş çıkışını kontrol altına almak üzere inşa edilen taş duvarlar, Tahrir Meydanı'na girişte katılımcıları caydırmak üzere, siyasi cezalandırma ve yıldırma yöntemi olarak kadınlara yapılan saldırı ve tecavüzleri arttırdı.

Yusuf al-Gundi Caddesi – 29.05.2012 (Fotoğraf: Fulya Atacan).

İsyanın kontrol altına alınmasında, kadınlara yönelik farklı şiddet biçimleri politik bir araç olarak yaygın biçimde kullanıldı. Gözaltına alınan kadın göstericilere askerî yönetimce yapılan bekâret kontrolünden tecavüze kadar uzanan şiddet biçimleri, temelde kadın bedeni üzerinden hem kadınların hem de erkeklerin meydana gelmesini önlemek kadar, göstericilerin

kriminalize edilmesine, dolayısıyla gösterinin güvenlikleştirilmesine de yönelik bir uygulamaydı. Aslında “baltacı” olarak tanımlanan, 2000’lerde polis teşkilatı tarafından çalıştırılan suç örgütleriyle ilişkili kişilerden oluşan adi suçlular ağı, Mübarek döneminde İçişleri Bakanlığı tarafından toplumsal gösterilerin bastırılmasında sıklıkla kullanılmıştır. Mübarek sonrası dönemde de bu “sivil görevliler” isyanın kontrol altına alınmasında askeri yönetim tarafından yaygın olarak kullanıldı.

Ordunun kent merkezinde inşa ettiği duvarlar, bu bölgede yaşayan insanların günlük yaşamlarını ciddi ölçüde zorlaştırırken, esnaf açısından yaşanan ekonomik zorlukları daha da arttırdı. Bir süre sonra insanlar bu duvarları tırmanarak, açtıkları deliklerden geçerek ya da zaman zaman yıkabildikleri kısımlardan geçerek eve ya da işe giderken zorunda bırakıldıkları uzun yürüyüşlerden kaçınmaya çalıştılar. Duvarların trafiğe kapadığı yollar hızla park alanına, futbol sahasına dönüştü. Bu bölgede oturanlar ve çalışanlar için duvarlarla yaşamak *normalleşmeye* başladı. Duvarlar, çatışma alanıyla günlük yaşam alanını ayıran, toplumsal siyasal yaşamda mevcut sınırlamaları yıkmayı hedefleyen “25 Ocak Devrimi”nin kontrol altına alınma eyleminin ifadesi oldu.

Yusuf al-Gundi Caddesi - 15.07. 2012 (Fotoğraf: Fulya Atacan)

Mona Abaza'nın belirttiği gibi ordu, 18 gün süren ve tüm kenti felç eden 25 Ocak isyanından ders almıştı. Şimdi isyancıları kentin bir bölgesinde, diğer toplumsal gruplardan ayırarak çatışmaları sınırlandırdığı alanda yürüten Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi, kenti “savaş bölgesi” ve “normalleşmiş” alanlar olarak ayırmıştı. Duvarlar, duvarları yıkmaya girişimleri ve duvarlara yapılan grafitiler bu duvarları hem asker ve polisin baskısının hem de direnişin sembolü haline getirdi (Abaza, 2013). Bazılarının söylediği gibi “duvarların yıkılmasının iki anlamı olacak(tı); ya devrimin zaferi ya da eski rejime dönüş”.

“Devrim”in birinci yılı kutlamaları, 25 Ocak 2012 (Fotoğraf: Fulya Atacan)

2011'den 2014'e Ne Değişti?

2011'den 2014'e yaşanan üç yıl içinde Mısır'da bir yandan isyan devam etti diğer yandan da ordu adım adım bu isyanı kontrol altına almaya çalıştı. İlk olarak, altı ay için yönetime el koyan Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi yaklaşık bir buçuk sene yönetimde kaldı. Bu süreçte, bir yandan Kahire ve İskenderiye başta olmak üzere Mısır'ın çeşitli kentlerinde

devam eden gösterileri şiddet kullanarak, kriminalize ederek bastırmaya çalıştı. Diğer yandan da yaptığı yasal düzenlemelerle, önce grevleri yasakladı sonra gösterileri sınırlamaya, cezalandırmaya dönük yasalar çıkardı. Bu yasaların fiiliyatta uygulanabilme olanağı yoktu ama bağımsız sendikacıları, farklı gruplara mensup göstericileri ya da bireysel aktivistleri hapse atabilmek için yasal dayanak kazandı. Sürecin askerî yönetimin yaptığı geçiş dönemi anayasasıyla devamına karşı çıkan, daha sonra da önce anayasa sonra seçimler olarak özetlenebilecek siyasal tutum etrafında toplanan, temelde sol ve liberal toplumsal hareketler ve Müslüman Kardeşler'den ayrılan gruplar ile Selefi grupların bir bölümü, sokaklarda rejimin devrilmesini istemeye devam ettiler. İlk geçiş döneminde tasfiye edilmeye çalışılan ana gruplar bunlardı.

Müslüman Kardeşler ve Nur Partisi etrafında toplanan Selefi gruplar ise bir yandan hızla seçimlerin yapılıp askerî yönetimin sona ermesi için askerî yönetimin planladığı geçiş dönemi planını kabul etti ve büyük ölçüde üyelerini meydanlardan çekti. Diğer yandan da özellikle Müslüman Kardeşler, bu siyasal tercihin örgüt içinde yarattığı çatışmaları seçimle iktidara gelme stratejisi üzerinden çözmeye çalıştı. En örgütlü muhalif grup olarak Müslüman Kardeşler, hızla yapılacak seçimleri kazanacağını biliyordu. Yoğun gösteriler/çatışmalar devam ederken yapılan Halk Meclisi seçimlerinde Müslüman Kardeşler'in kurduğu Hürriyet ve Adalet Partisi 498 sandalyeli Meclis'te 235 milletvekilliğiyle, Halk Meclisi'nde %47,2'lik çoğunluğu kazandı.² Ancak 14 Haziran 2012'de Anayasa Mahkemesi seçim kanununun anayasaya aykırı olduğuna karar verdi ve bu karara dayanarak Meclis lağvedildi. 23-24 Mayıs 2012'de ilk turu 16-17 Haziran 2012'de de ikinci turu yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Hürriyet ve Adalet Partisi'nin dolayısıyla Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi %51,8 oy oranıyla kazandı. Stacher'e göre aslında "askerî yönetim seçim ve formel siyasete çekerek devrimci güçleri, muhalifleri bölmek ve devrim ateşini sulandırmayı amaçlıyordu" ve Müslüman Kardeşler bilerek ya da bilmeyerek bu dönemde orduyla ittifaka girdi (Stacher, 2013). Açmak gerekirse, Muhammed Mursi ve Müslüman Kardeşler "25 Ocak Devrimi"nin açığa çıkardığı dinamikleri kavrayamadığı ve yapısı itibarıyla reformist olduğu için gövdesi duran otoriter yapıyı zaman içinde reforme etmeyi öngördü ve buna çalıştı. Ancak bu politika, 25 Ocak sonrası Mısır'da oluşan toplumsal hareketlilik içinde orduyla ittifak kurmayı gerektiriyordu dolayısıyla da diğer gruplar gözünde "devrime ihanet" eden hareket olma anlamına geliyordu (Atacan, 2013).

Bu dönemde 25 Ocak sonrası önemli ölçüde sokaklardan çekilmek zorunda kalan polis tekrar sokağa hâkim olmaya başladı. Mursi yönetimine karşı sokaklarda yapılan protestolarda

polisin aşırı güç kullanması, işkencenin tekrar sıradanlaşmaya başlaması ve daha da önemlisi Mübarek döneminde yargının bağımsızlığı için yapılan protestolarda önemli bir isim haline gelen ve Mursi tarafından Adalet Bakanlığı'na atanan Ahmed Mekki'nin işkencenin münferit bir olay olduğunu söyleyerek polisi savunması, her geçen gün durumun, Mübarek dönemindeki polis devletine doğru evrildiğinin açık göstergesiydi.

30 Haziran 2013'de binlerce insan tekrar meydanları doldurarak Mursi'nin istifasını ve kurulacak teknokrat geçiş hükümetiyle erken seçimlere gidilmesini talep etti. Bu kez gösterilere Mübarek yanlıları da katıldı. Ancak Mursi, göstericilere kulak vermek yerine bu talepleri yok saymaya çalıştı ve 3 Temmuz 2013'de General Abdul Fettah el-Sisi yönetimindeki Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi bir kez daha yönetime el koydu, Muhammed Mursi ve yardımcıları tutuklandı. Mısır'da asker denetiminde ikinci geçiş süreci başladı. İkinci geçiş sürecinde tasfiye edilecek toplumsal hareket Müslüman Kardeşler'di.

Bu kez Müslüman Kardeşler, darbeye karşı meydanlara çıktı. Kahire'nin kuzeyinde Medinat Nasr bölgesinde yer alan Raba el-Adaviya ve Giza'da el-Nahda meydanında süresiz oturma eylemine başladı. Önce el-Nahda sonra 14 Ağustos 2013'de Raba el-Adaviya meydanlarındaki göstericiler, güvenlik kuvvetleri tarafından yoğun şiddet kullanılarak dağıtıldı. Resmî rakamlara göre 500 civarında, gayriresmî rakamlara göre 1000'in üzerinde insan öldürüldü. Müslüman Kardeşler örgütünün lider kadrosunun önemli bölümü ve ülke genelindeki orta, hatta alt düzey yöneticileri tutuklandı. Müslüman Kardeşler, tarihinde, 1954'den sonraki en ağır bastırma harekâtıyla karşı karşıya kaldı. Raba el-Adaviya'da yaşananlar, Müslüman Kardeşler'e siyasi olarak muhalif olmalarına rağmen 2011-2012 boyunca askerî polis ve artan ölçüde polisle çatışan, tutuklanan, yoğun işkence gören özellikle sol ve liberal gençlik hareketleri üyelerinin, askerî yönetimi bir kez daha kabul etmeyeceklerini ilan ederek tekrar sokaklara çıkmasına yol açtı.

Bu süreç bir yandan isyanın kontrol edilmesi, "yönetilmesi" olarak devam ederken diğer yandan da 25 Ocak isyanıyla Mısır genelinde sokağın kontrolünü yitiren İçişleri Bakanlığı'na bağlı polis teşkilatının güvenlik söylemi temelinde yeniden sokağa hâkim olmasını mümkün kılacak uygulamaların yaygınlık kazanması olarak gelişti. Polis devleti uygulamalarına dönüş, çok yaygın tepkiyi de beraberinde getirdi. İçişleri Bakanlığı'na bağlı güvenlik aygıtının özellikle Merkezî Güvenlik Araştırmalar Merkezi'nin adı değiştirilerek yine etkin biçimde kullanılması, bir kez daha işkence ve kötü muameleyi günlük hayatın sıradan uygulaması haline getirdi.³

Diğer yandan isyanın temel talebi olan “ekmek ve sosyal adalet” konusunda hiçbir değişim yaşanmadığı gibi, toplumsal çalkantının yarattığı ekonomik sorunlar artarak devam etti. Tam da bu nedenle, Mursi dâhil her yönetimin çıkardığı grev yasağı yasalarına rağmen yaygın grevler, iş bırakmalar, iş yavaşlatmalar devam ediyor. İsyanın yapısal nedenlerine baktığımızda bu yapının devam ettiğini ve bu nedenle de toplumsal hareketlerin, öfkenin çok kolay dindirilemeyeceğini söylemek mümkün (Atacan, 2014).

Bugün gösteriler, temelde üniversite kampüslerinde ve enformel yerleşim alanlarında daha küçük gruplar halinde devam ediyor. Önceki döneme göre bu gösteriler daha şiddetli ve doğrudan polis kullanılarak bastırılmaya çalışılıyor. Yeni çıkarılan gösteri yasasıyla tüm gösteriler izne bağlandığı için, tüm bu gösteriler kolaylıkla izinsiz gösteri olarak tanımlanıp insanlar tutuklanıyor ve hapsediliyor. Tutuklananların çok az bir bölümü henüz mahkemeye çıkarıldı. Müslüman Kardeşler “terörist örgüt” olarak tanımlanırken “25 Ocak Devrimi”ni mümkün kılan, o günden beri gösterilere devam eden gençlik örgütlenmelerinin liderleri ve üyeleri de tutuklandı, 6 Nisan hareketi yasadışı ilan edildi, (<http://english.ahram.org.eg/News/99998.aspx>) yasaklandı. Hapishanelerde uygulanan yaygın işkence, içerideki siyasi tutukluların bireysel ya da grup olarak yaygın açlık grevlerine başlamalarına neden oldu (<https://www.middleeastmonitor.com>).

Ordu Polis El Ele?

Mısır’da İngiliz sömürge yönetimine karşı bağımsızlığı sağlayan “milli” kurum olarak ordunun toplumsal düzeyde önemli bir saygınlığı vardır. 1967 Savaşı’nın yarattığı tahribat 1973’de yoğun devlet propagandası aracılığıyla aşılmış ve İsrail’le yapılan barış anlaşmasıyla ordunun konumu yeniden tanımlanmıştır.

Kendisi de askeri darbeye iktidara gelen Nasır, bir yandan ordu içinde terfi sistemine müdahale ederek üst yönetim kadrosunun kendine sadık generallerden oluşmasını sağlarken diğer yandan da, kurduğu istihbarat aygıtı ve sivil bir örgütlenme olarak Arap Sosyalist Birliği (Waterbury, 1983: 312-316) aracılığıyla orduyu dengelemeye çalışmıştır (Kandil, 2012).⁴ Sedat’ın “açık kapı” politikasının yarattığı olanaklardan yararlanan ordunun, ekonomik alanda gücü artarken (Cook, 2007: 19-20) devlet aygıtı içinde iç güvenliği sağlamadaki rolü hızla azalmıştır. 1977 İsyanı’ndan sonra da bu tarihte İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan, 300.000-400.000 personeli olduğu söylenen para-militer Merkezî Güvenlik Güçleri, siyasal gösterilerde, toplumsal krizlerde kullanılmaya başlanmıştır (Kandil, 2012: 168-171).

Mübarek döneminde de askerî endüstriyel yatırımlarını artıran ordu, 1978'de kurulan Ulusal Hizmet Projesi Örgütü aracılığıyla dayanıklı tükettim malları, Gıda Güvenliği Bölümü aracılığıyla da gıda malları üretimine (süt işleme tesisleri, tavuk ve balık çiftlikleri, vs.) başlamıştır. Mübarek döneminde uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde ordu şirketlerinin arsa üretimi, inşaat, alt yapı ve turizm alanında yatırımları artmıştır. Kullandığı ucuz iş gücü, vergi muafiyetleri, ileri teknoloji nedeniyle bu şirketlerin Mısır ekonomisinde önemli bir yer kapladığı öne sürülmektedir. Mısır'da askerî harcamalar ve askerî endüstriyel yatırımlar konusunda yasal bir denetim yoktur (Droz-Vincent, 2009: 224).

Askerlerin kurumsal olarak var olan ayrıcalıkları (sadece askerlerin yararlandığı okullar, hastaneler, marketler, lojman, ucuz kredi vs.) ve görece iyi maaşları, bu meslek grubunu neoliberal politikaların yol açtığı tahribattan kısmen koruyabilmiştir. Anayasa yazım sürecinde açıkça görüldüğü gibi ordu, başından itibaren kendi ayrıcalıklı konumunu garanti altına alacak düzenlemeler konusunda ısrarcı olmuştur. 2014 anayasasına göre, Savunma Bakanı asker olacak (Md. 201) ve gelecek iki başkanlık dönemi içinde bu göreve gelecekler için Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi'nin onayı (Md. 234) alınacaktır.⁵ Devlet bütçesi içinde yer alan Silahlı Kuvvetler'in bütçesi, askerlerin ağırlıkta olduğu Millî Savunma Konseyi'nde görüşülecektir. Konsey, Devlet başkanı başkanlığında Başbakan, Meclis Başkanı, Savunma, Dışişleri, İçişleri, Maliye bakanları, Genel İstihbarat Servisi Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri komutanları ve Askerî İstihbarat Başkanı'ndan oluşmaktadır (Md. 203). Sivillerin askerî mahkemede yargılanması konusunda ise 204. Madde'de bu yargılanmayı gerektirecek durumlar sayılmaktadır; ancak, bu geniş tanımlama uygulamada herkesin yargılanabilmesine kapı açmaktadır.⁶ İslamî grupların ağırlıkta olduğu Anayasa Komisyonu tarafından yazılan ve referandumda kabul edilen 2012 Anayasası'nda da bu maddeler aynı biçimde yer almıştır.⁷ 2014 Anayasası'nın 206. Maddesi'nde ise polisin halka sorumlu olduğu ve halkın hizmetinde olduğu belirtilmektedir. Brown ve Dunne (2013), ordunun bu misyonla 2011 ve 2013'de siyasete müdahale ettiğini vurgulamaktadır. En üst düzey polislerden oluşturulan Yüksek Polis Konseyi, polis teşkilatının organizasyonu ve mensuplarının yönetimi konusunda İçişleri Bakanlığı'na yardımcı olacaktır. Polis teşkilatı hakkında hazırlanacak kanunlarda bu Konsey'e danışılacaktır (Md. 207).

Bilindiği gibi Nasır'dan itibaren toplumsal muhalefetin denetlenmesinde artan ölçüde polis ve muhaberat kullanılmaya başlanmıştır. Mübarek döneminde İçişleri Bakanlığı içinde yapılan polis teşkilatı, yeni güvenlik bürokrasisini ve elitlerini güçlendirmiştir. Örneğin 2010 seçimlerinde, Ulusal Demokrat Parti'den 49 polis, milletvekili olmuştur. 1997-2011

arasında İçişleri Bakanı olarak görev yapan Habib el-Adli, bu yapılanmanın ana aktörlerindedir. 2000'lerin ortasından itibaren Cemal Mübarek'in yakın müttefiki olarak çalışan el-Adli, Ulusal Demokrat Parti'nin işadamları ve liberal akademisyenlerden oluşan Siyasalar Komitesi'yle de iyi ilişkiler kurmuştur. Cemal Mübarek'in devlet başkanı olmasına karşı, ordudan gelecek muhalefeti engellemek üzere bazı düzenlemeler yapan Adli, alt düzey polis memurlarının maaşını arttırmış, gösterilerin bastırılmasında artan ölçüde baltacıları kullanarak poliste bir tür taşeronluk sistemi getirmiştir.

1986'da çıkarılan 702 no'lu Bakanlık kararnamesiyle uzmanlaşma retoriği temelinde İçişleri Bakanlığı 34 bölüme ayrılmış, polis sayısı 1974'te 150.000 iken 2002'de 1.000.000'dan fazla kişiye çıkmıştır. Bu sayıya askerliğini üç yıl olarak yapan eğitimsiz, köylü erlerden oluşan ve ayaklanmaları bastırmada kullanılan 450.000 Merkezî Güvenlik Güçleri, 60.000 Ulusal Muhafızlar ve 12.000 Sınır Koruma askerleri de eklenmelidir. Mübarek döneminin sonunda bu sayının iki milyon civarında olduğu öne sürülmektedir.⁸

Devlet Güvenlik Araştırmaları (*Mabahith Amn al-dawla*) ise kısa sürede devlet içinde devlet olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Tüm hükümet görevlerine, parlamentoya, valiliklere, üniversite rektörlüklerine, gazete, dergi, kamu şirketi, kamu bankası ve orduya yönetici konumda atanacakların güvenlik soruşturmaları bu kurum tarafından yapılmaktadır. 30.000'den fazla çalışanı olan Devlet Güvenlik Araştırmaları'nın 2010'da 17.000 tutukevi bulunmaktadır (Kandil, 2012: 197). 2011 isyanından sonra 509 sayılı Bakanlık kararnamesiyle bu birim tasfiye edilerek, yerine yeni Ulusal Güvenlik Birimi kurulmuş ve 1.100 yöneticinin 500'ü kovulmuş, 66 polis tuğgeneral de başka birimlere yollanmıştır. Kozmetik olarak nitelendirilen bu değişiklikler emeklilik aşamasında ya da önemsiz pozisyonlarda olan görevlilere uygulanmıştır (Kandil, 2012: 237).

Ocak 2011 isyanından sonra sokaklardan çekilmek zorunda kalan Merkezî Güvenlik Güçleri'nin Haziran 2011'de Tahrir'deki göstericilere saldırmasından sonra Silahlı Kuvvetler Yüksek Meclisi 669 üst düzey polis memurunu işten atmış ve 4.000 memurun yerini değiştirmiştir. 25 Ocak İsyanı sırasında ve sonrasında göstericileri öldürmekle suçlanan pek çok polis yetkilisi mahkemeye verilmiş ama kimse ceza almamıştır (Kandil, 2012: 237-238).

3 Temmuz askerî darbesinden sonra, bu iki güvenlik kurumu arasındaki ittifakın Mübarek dönemi bürokratik eliti ve büyük işadamları tarafından da desteklenmesi göreceli olarak sorunsuz bir işbirliği yaratıyorsa da asker-polis ittifakının kendi içinde güç mücadelesi içerdiğini akılda tutmak gerekir. Kurulan bu yeni ittifakın, isyanı kontrol altına alma kapasitesi yüksek olmasına rağmen direniş çeşitli biçimlerde hala devam etmektedir.

Tahrir El Değiştirdi

3 Temmuz 2013 darbesinden sonra Tahrir Meydanı askerî yönetimin, Sisi ve Mübarek yanlılarının denetimine geçti. 25 Ocak 2014’de “devrim”in üçüncü yılı kutlamalarında, isyan eden/“devrimi” yapan gruplar Tahrir’e giremedi. İsyân, ağırlıklı olarak, kentin enformel yerleşim alanlarında ve iş yerlerinde devam ettiği için, ikinci geçiş döneminde isyanın merkezi değişti. Artık ordu Tahrir Meydanı’nı kontrol ediyor ve 25 Ocak İsyânı’nın izlerini silmeye çalışıyor.

2014 Ocak ayında Kasr al-Ayni Caddesi üzerindeki taş duvar yine ordu tarafından kaldırıldı ancak bu sefer de bu caddenin Tahrir Meydanı ile bulunduğu noktaya metal bir duvar koyuldu. Metal duvar üzerinde açılan kapılardan trafiğin akmasına izin verilirken, polis gözetim noktası da geçenleri denetleyebiliyor. Artık Tahrir göstericilerin kontrol edileceği savaş alanı değil ancak isyan ülke genelinde farklı mekânlarda devam ettiği için şimdi yapılan, bu göstericilerin Tahrir Meydanı’na ulaşmasını engellemek. Duvar, ordu için hâlâ bir gereklilik. Duvar yıkılmadığı için kimin kazandığını kesin olarak söylemek mümkün değil. Eski rejimin yeniden ciddi ölçüde güç kazandığı ve iktidar mücadelesinde ordunun, güvenlik bürokrasisinin avantajlı konuma geçtiği açık ancak isyan devam ettiği için mevcut durum hâlâ farklı olasılıkları içinde barındırıyor. Ordu, sivil devlet başkanı Abdul Fettah el-Sisi’yle iktidarını pekiştirirse bu sürecin şimdiye kadar şahit olduğumuz şiddet ve baskıdan çok daha ağır olacağını söylemek mümkün.

Sonuç Yerine

Mısır’da 25 Ocak 2011’de başlayan ve hâlâ devam eden isyanın yirmi birinci yüzyılın en önemli olaylarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Oluş halindeki bu isyanı dünü ve bugünü de içerecek bütüncül bir çerçevede analiz edebilmek için henüz tüm verilere sahip değiliz. O nedenle de daha önce yaşanan tarihsel devrim/isyan deneyimleri ile karşılaştırmak şu aşamada çok mümkün değil. Geleceğe dair ümit ya da güven devşirebilmeye olanak verecek karşılaştırmalar “ne oluyor”a odaklanmaktan çok “ne olmasını istiyoruz” a yanıt niteliğindedir. Çok bilinmeyenli, son derece karmaşık isyan sürecinin analiz edilmesinde mevcut toplumsal, siyasal yapı temelinde farklı aktörlerin değişen konumları, mücadele biçimleri içinden geçilmekte olan anı anlamak açısından önemlidir.

Enver Sedat döneminde açık kapı (infatih) politikası olarak başlayan, 1991’de IMF ve Dünya Bankası’yla imzalanan yapısal uyum programı temelinde uygulanan neoliberal politikaların yarattığı tahribata, polis devleti uygulamalarına karşı başlayan isyan, farklı aşamalardan geçerek 3 Temmuz 2013’de ikinci kez askerî “geçiş dönemi”ne ulaştı. Her aşamasında farklı toplumsal ve siyasal grupların tasfiye sürecini yaşadığı dört yıl içinde, sokaklar kriminalize edilmeye ve muhalif hareketler zayıflatılmaya çalışıldı. Mısır’daki isyan sürecinin kontrol edilmesinde belirleyici aktörler ordu ve polistir. O nedenle Tahrir meydanının denetiminin orduya ve güvenlik bürokrasisine geçmesi, Mısır’ın geleceğinde önemli bir aşama olarak görülebilir.

Kaynakça

- Abaza, M. (2013). Segregating downtown Cairo and the Mohammed Mahmud Street Graffiti. *Theory, Culture & Society*. 30(1): 1-18.
- Alahram [Çevrimiçi] <http://english.ahram.org.eg/News/99998.aspx> (2014). Egypt court bans April 6 over espionage claims. 28 Nisan [Erişim: 28/04/2014].
- Atacan, F. (2014). Ekmek, özgürlük, sosyal adalet: Mısır’da muhaliflerin talepleri açık değil mi? Fırat, D. (der.) içinde. *Sokağın Belleği*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Atacan, F. (2013). Mısır’da isyan devam ediyor. *Ayrıntı Dergi*. (1): 21-25.
- Atacan, F. (2012). “Mısır’da İkinci İsyân’ın Yeni Aktörü: Çulsuzlar”, *Evrensel Kültür*, S. 241.
- Brown, N. J. ve Dunne, M. (2013). Egypt’s Draft Constitution Rewards the Military and Judiciary. <http://carnegieendowment.org/2013/12/04/egypt-s-draft-constitution-rewards-military-and-judiciary/gvc8>. [Erişim: 11/12/2013]
- Cook, S. A. (2007). *Ruling but not Governing, The Military and Political Development in Egypt, Algeria and Turkey*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Droz-Vincent, P. (2009). The security sector in Egypt: Management, coercion and external alliance under the dynamics of change. Laura Guazzone ve Dainela Pioppi (der.) içinde. *The Arab State and Neo-Liberal Globalization: The Re-structuring of State Power in the Middle East*. Ithaca, Reading.
- Kandil, H. (2012). *Soldiers, Spies and Statesmen, Egypt’s Road to Revolt*. Verso, London.
- Middle East Monitor. (2014). Egypt: More than 20.000 detainees to start ‘uprising’. <https://www.middleeastmonitor.com/news/africa/10992-egypt-more-than-20000-detainees-to-start-uprising> 19 Nisan. [Erişim: 19/04/2014].

- Stacher, J. (2013). Egypt transformed by state violence. *New Left Project*. [Çevrimiçi] www.newleftproject.org. [Erişim: 10/01/2014].
- Trew, B. (2012). Walled in: SCAF's concrete barricades. *Ahramonline*. [Çevrimiçi] <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/33929/Egypt/Politics-/Walled-in-SCAFs-concrete-barricades-.aspx> [Erişim: 12/03/2013].
- Waterbury, J. (1983). *The Egypt of Nasser and Sadat*. Princeton University Press, Princeton.

¹ Mart 2011'de grevler yasaklandı ve fiilen uygulanamayan bu yasal düzenleme kullanılarak bağımsız sendikacılar tutuklanmaya, grev-oturma eylemi yapanlara şiddet de kullanarak baskı yapılmaya başlandı. Sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmasına yeniden başlandı ve yaklaşık 20.000 kişi tutuklandı. Resmî rakamlarla 9 Ekim Maspero olayında 28, Muhammed Mahmud çatışmalarında 45, parlamento seçimlerinden bir hafta önce Ocak 2012'de bakanlık önündeki çatışmada 17, İç İşleri Bakanlığı önünde de 15, Nisan-Mayıs aylarında Savunma Bakanlığı önündeki oturma eyleminde 20, Port Said'de futbol maçında 42 kişi öldürüldü, binlerce kişi yaralandı (Atacan, 2012).

² Oldukça sorunlu ve demokratik olarak tanımlayamayacağımız 28 Kasım 2011'de başlayıp 10 Ocak 2012'de biten üç aşamalı Halk Meclisi seçimlerinde katılım oranı %54 olurken 29-30 Ocak 2012'de ilk turu 7 Şubat 2012'de ikinci turu yapılan Şura seçimlerinde katılım oranı %6,5 olmuştur ve Müslüman Kardeşler 180 üyenin %58,3'ünü kazanmıştır (Hesam, 2012).

³ Wiki Thawra'ya göre Temmuz 2013'den Ocak 2014'e kadar 3.143 kişi öldürüldü, yaklaşık 17.000 kişi yaralandı, 18.977 kişi tutuklandı. <http://wikithawra.wordpress.com/>

⁴ 1882'de İngilizler tarafından kurulan gizli polis teşkilatı, 1911'de kurulan İçişleri Bakanlığı içindeki Özel Bölüm Nasır yönetiminde yeniden düzenlenmiş ve askerî istihbarat görevlilerinin yönetiminde Genel Araştırmalar Başkanlığı kurulmuştur. Bu birimin adı 1971'de Devlet Güvenlik Araştırmaları olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Nasır'a sadık bir grup yüzbaşı arasından seçilip istihbarat konusunda eğitilenlerden oluşan, doğrudan Nasır'a bağlı Başkanlık Bilgi Bürosu kurulmuştur. Nasır, Abdul Hakim Amer aracılığıyla da darbe yapmayacak bir ordu yaratmaya çalışmıştır (Kandil, 2012: 18-22).

⁵ Mısır'da 14-15 Ocak 2014'de yapılan, katılımın %38,6 olduğu referandumda yeni anayasa, %98.1 evet oyuyla onaylanmıştır. "Egypt's new constitution gets 98% "yes" vote", <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/18/egypt-constitution-yes-vote-mohamed-morsi> 2014 Anayasası'nın Arapçası için bkz. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/consttt%202014.pdf>; İngilizcesi için bkz. <http://www.sis.gov.eg/Newvr/Dustor-en001.pdf> [Erişim: 17/03/2104].

⁶ İlk geçiş döneminde yaklaşık 11.898 kişi askerî mahkemelerde yargılanmıştır. Bkz. <http://www.nomiltrails.com> [Erişim: 10/12/2012].

⁷ 2012 Anayasası 15-22 Aralık 2012'de katılımın % 32.9 olduğu referandumda % 63.8 evet oyuyla onaylanmıştır.

⁸ 2010'da Mısır ordusu 460.000 askerden oluşmaktadır (Kandil, 2012:194).